І мертвим, і живим, і ненародженим

жителям чорнобильського Полісся

присвячую.

В глупу ніч Насті приснився лихий сон. Звідкілясь узялася чорна ріка і залила все навкруг. Залила вулиці , її села, затопила хати, сади, ковтнула ліс, луги, поглинула Прип'ять. А в тій чорній ріці — тисячі людей, старі, молоді, діти, немовлята. Настя бачить їхні спотворені жахом і криком лиця, а голосів не чути. Як у німому, кіно. Одна жінка підняла своє дитя у білесенькій льолі аж до неба — чистий тобі ангел. Тільки нікому взяти, те дитя з її рук. Чорні буруни накрили все і всіх, накрили й молоду матір, а янголя у білій сорочечці пішло поверхнею ненажерливої ріки, світячи сяйливим волоссячком, як німбом.

Кинулася Настя переймати дитя, а йти не може, бо і сама опинилася в тій страшній купелі. Шукає ногами дна, а воно випорскує, а течія відносить її далі й далі.

Вона скрикнула і прокинулася. Серце калатало несамовито, чула у всьому тілі дрож і холод, мовби й справді вибралася з тої осоружної купелі.

За вікном — непроглядна весняна ніч. Стара встала, увімкнула світло й глянула на годинник. Стрілки показували три години. Вона лягла й проказала тричі:

— Куди ніч — туди й сон.

Проспівали на кутку півні — озвалося з лісу відлуння. Досвіток хлюпнув на шибки синьо-сивою фарбою. Настя одяглася і вийшла на подвір'я. У прохолодному передсвітанні дрімав сад із розквітлими вишнями, тихо було і в синовому будинку. Лише лелеки, що вимостили гніздо на осиці із спиляною верхівкою, стиха озвалися до старої.

Настя попрошкувала стежкою через город у берег. Сон щось скаламутив у ній. Хотілося самій глянути й пересвідчитися, що справді нема тієї страшної ріки, яка приснилася посеред ночі і на очах у Насті перетворилася на невблаганне море.

В лузі розлила свої роди інша ріка: умиротворена й весела. Верби та кущі за ніч позеленішали. А там, за лугами, над Прип'яттю, до якої рукою подать, уже хтось настирливо підпалював хмару. І з лугу, і з лісу, що починався за хатою діда Микити, летіло на Настю пташине щебетання, висвистування, голубий перегук і голос ранньої зозулі, що повернулася сюди чи то вночі, чи ось щойно. Ще не встигла струсити із крилець втому, а вже кує роздає здоров'я древній поліській землі й віщує довгий вік поліщукам.

Настя полегшено зітхнула: все живе, вмите нічною росою, усе жде сонця. Вона стала лицем до сходу. День її завжди починався з цього: стояла й чекала появи світила. В ній живе залишене у спадок предками язичницьке поклоніння й віра в силу сонця, води, вогню, дерев. Вона тричі перехрестилася до червоної заграви, з якої викотилося світило, залило червоним півнеба і навіть туман над Прип'яттю, та й рушила в подвір'я.

Її дерев'яна хата і синів цегляний будинок стояв вікнами один до одного. Кликали і її у цей новий, на п'ять кімнат, дім, але Настя відмовилася навідріз. Вона не уявляла себе поза цією хатою з великою білою піччю і домовичком у комині, якого

вона щодня гріє теплим димом деревини. Та й вірить Настя, що духи її роду у святки всідаються на покуті коло тої глибокої полив'яної миски із стравою, на яку вона схиляє ложки. Для матері, для батька, для діда і баби по одній і другій лінії, для чоловіка, що не повернувся з війни, для покійної сестри Теклі і брата Онопрія, для своїх чотирьох діток. Сідає сама на ослоні і з кожним веде балачку. їх он стільки відчахнулося від древа її роду, а вона лишилася зі своїми болями й печалями, що скрутили її, як перевесло, із своєю пам'яттю, що одним кінцем заземлилася в її серце, а другим — у рідне Полісся.

Настя розпалила в печі. Березові дрова весело загоготіли, пострілюючи, і пахучий дим повис над її хатою. Стара готувала сніданок для синової сім'ї. Перемивала пшоно, кришила в горщик картоплю, смажила сало. І так їй стало враз спокійно та радісно на серці чи то від ясного неба з червоною бубкою сонця, чи то від того, що на осокорі, який росте на розі хати, про щось радяться між собою буслик і буслиха. Щось гріло Настину душу, відігнавши недавній намул, полишений сном. Може, то була древня радість людини від споглядання вогню і чекання свята? Стара навіть стиха заспівала:

Суха береза в печі палає,

свекруха лиха вогонь заливав.

Свекруха лиха вогонь залила,

щоб я молода без вечері спати лягла.

Знадвору долинали голоси сина й онуки. Микола порався, а Світлана розвішувала пелюшки. Вона тепер з малим дитям дома. Настя вийшла до них і привіталася.

— Так щось погано цю ніч мала спала, та й я майже не зімкнула очей — мовила онука.

— Ото ляж зараз, дитино, та й поспи,— мовила стара.

Віяв південний вітер, лопотів пелюшками, і в тому теж було шось для старої Насті радісне, наповнене життям.

Вкотили візочок з дитям у її хату, і Світлана шаснула у свій будинок. Маля спало, а Настя тихо поралася коло печі. Невдовзі воно прокинулося й подало тоненький дзвінкий голосочок. Настя кинулася до дитини, засокотіла, взяла її на руки. Довго розглядала, мовби бачила вперше. Те ,що поволі вляглося й вистоялося в душі знову скаламутилось. Дитя нагадало їй янголя, що ступало в куценької льолі по поверхні ріки. Ті ж голубино-круглі оченята, той же біблійний вираз докору на маленькому личку, таке ж сяйливо-лляне волоссячко.

Насті стало не по собі від раптового порівняння. Вона притисла маля, поцілувала в голівку. Провела рукою по крихітному тільці. ЇЇ пальці, наділені великим даром відчувати, робили заспокійливі рухи. І сама заспокоїлася, торкнувшись здорової плоті дитини. З її рук до дитини перейшла добра енергія, щічки у малої розчервонілися, і вона заснула. А Настя носила й носила дитя, почуваючи щось радісне і непевне водночас. Щось двоїлося в душі, ділилося навпіл, якийсь недобрий настрій, схожий на передчуття, заволодів старою. "Що це зі мною сьогодні" — запитала вона себе. Поклала дитину у візочок і стала коло вікна. Побачила у дворі, сина й невістку. Саня щось говорила, а Микола уважно , слухав. А тоді рушили до її хати. Настя зустріла їх коло порога й приклала до вуст палець.

— Спить? — перепитала Саня і сіла на лаву. Микола оперся на одвірок і проказав:

— Ви чули, мамо, що цеї ночі сталося? — він глянув на матір такими, як і в неї терновими очима. Настя аж здригнулася від стривоженого погляду і перепитала:

— А що таке?

— Тільки що, — Саня стишила голос до шепоту, — голова колгоспу примчав на ферму і сказав, що на Чорнобильській атомній зірвався якийсь реактор. Людей наших оце туди повезли. Ох, а Серьожка ж Світланин там. Дивіться, в цю пору він завжди вже дома, а зараз і досі і нема.

Микола захо заскрипів половицями.

— Свєтці поки що нічого не кажіть. Я зараз піду до колгоспу і все узнаю. Може, ти, Са', щось не так зрозуміла

Микола повернувся через годину, і знову вони удвох з дружиною переступили материн поріг.

—_ Таки правда, — похмуро мовив син,— погані діла там. Ми з кумом хотіли прорватися "Жигулями", та коло першого ж поста нас не пустили. Кажуть, туди не можна. Там аварія. Додзвонитьcя теж не можна, кажуть, що там страшне робиться. Хлопці насилу погасили пожар, і люди падають, як мухи. Забита вже лікарня.

— Як падають? Від чого?

— Мабуть, від радіації. Учитель фізики казав коло контори, що це може буть від радіації. Там же атом у реакторі. То ж смерть.

Настя знову побачила чорні буруни, шалені гребені хвиль, що накривають все і всіх, і оте немовля, схоже на її правнуча, що йшло по поверхні води у білій льолі, як ангел докору і прокляття.

Микола перейняв материн нестямний погляд і додав:

— А може, це все балачки. Люди, знаєте, люблять пасталакать. Може, воно й не так. Як кажуть, за що купив, за те й продав. Може, воно не такий чорт страшний, як його малюють, але народ усяке плеще.

Син пішов, а Настя довго стояла край столу, відчуваючи якесь лиховісне шумовиння навколо себе і в собі.

А весна, не питаючи дозволу й не дослухаючись до гріхів земних та бід, прошкувала собі Поліссям. Гніздилося в лісах і на луках коло Прип'яті всяке птаство, радіючії, що подолало довгий, виснажливий переліт і повернулося на рідну землю. На землю, яку ця ніч напоїла смертельною отрутою і розстеляла все далі й далі чорні полотна, виткані з гіркого полину.

З пучечком вербового гілля пішла під вечір Настя до церкви.

Вона щиро молилася, а слух ловив безперервний і якийсь мовби не такий, як завжди, гул од траси. Настя поставила свічки всім покійним, молилася за живих і за тих, що ще приб'ються до її роду.

І дивилася з дзвіниці на Настю-Спасительку Марія-Оранта, розметавши руки, як крила, і не зводили з неї очей Саваоф, Микола-Чудотворець та Неопалима Купина. І бачився старій у їхньому німому погляді докір і жура.

Повернулася, коли посутеніло, не засвічуючи лампи, сіла на лаві й втупилася в чорну порожнечу хати. У вечорову тишу вривався гул від автостради, озивалися від Прип'яті тривожними гудками баржі.

— Господи! Чи такі ми вже грішні, що ти караєш нас у ці святі дні? — запитала у покуття стара.— Чи ми прогнівали своїми ділами духи предків наших, чи поруйнували їхні могили, що ти караєш нас так гірко?

Хтось тихо постукав у шибку. Настя стрепенулася і підійшла до вікна.

— Хто там?

— Це я, мамо, — почула синів голос. Вона відчинила й засвітила лампаду. По хаті розійшлося мляве, ледь вловиме світло.

— Не спиш, сину?

— Не сплю. Всякі думки в голову лізуть.

Він сидів на лаві якийсь змалілий, ураз постарілий.

— Светка реве. Я вже не знаю, що й брехать, але думаю, що нічого хорошого там немає, раз і досі не повернувся. Там страшне що робиться. Отака погибель на наші голови звалилася.

Перед очима старої знову завирувала ріка, яка розлила цеї ночі свої смертоносні води, і вкотре зринуло перед очима янголя з лицем її правнучати, новим пагінцем, що вибрунькувався від гілки, якою є вона, Настя-Спасителька, на древі свого роду.

Син вийшов, а вона ще гарячіше зашепотіла до покуття:

— Пресвятая богородице! Восьмим разом, луччим часом. Стань нам у помочі, заложникам своїм. І нехай біда відступить туди, де сонце не сходить, де півні не піють, де собаки не брешуть, де дівки кіс не чешуть...

І простояла стара довгу квітневу ніч. Дивилася на тихе мерехтіння зірок за вікном і просила когось та благала, наївно вірячи, що її небесний бог сильніший від того земного диявола, що непрохано з'явився у її краї, а тепер чинить страшний суд над ними, одним перстом благословляючи на муки грішних і праведних.

Досвіток приніс далекий голос зозулі і мирний клекіт буслячої сім'ї. Вона лише зараз спохопилася, що у святковому одязі, що не торкнулася постелі. Спати не хотілося, лише була смертельна втома і важкість у всьому тілі. Переодяглася, і знову зоріла на божу рань, і знову зустрічала урочо сонце, й топила піч, варила в чавуні картоплю для худоби, поралась. Час плив повільно. В ньому мовби розчинилася стара. Коли взялася білити льох, сонце вже підбилося над лісом і вигріло вистуджене вітрами її дворище.

Микола прийшов з поля на обід і довго стояв коло матері, дивився, як вона вмочає щітку у відро з вапном, торкається безгучно стіни, лишаючи на ній мокрі сліди.

— Прип'ять евакуйовують, — нарешті видихнув син, і очі його зволожились.

Мати відірвалася від стіни й стояла так із щіткою у відстовбурченій руці, мовби то не жива людина була, а зафіксована в глині чи бронзі скульптура.

— Он машинами, автобусами забита траса, — знову вистрілив по ній словами, як автоматною чергою, син.— Кажуть, що й Чорнобиль та навколишні села будуть вивозить. Нібито в радіусі тридцяти кілометрів. Радіація сильна пішла, та ще й вітри дмуть як скажені. Скотину теж вивезуть, і колгоспну, і людську.

— А ми ж як? — Стара опустила руку із щіткою у відро та так і лишила її там.— А ми ж як? — повторила безгучно самими губами, і по її смаглявому виду розлилася блідість, а навколо неї і в ній розсипалися дзвони. Вже не чула, що відповів син, бо вони били і били на сполох, коли добілила льох та криницю, коли прошкувала на цвинтар, коли впала на коліна між батьківськими могилами і затужила, заквилила чаїно, відчуваючи такий самий біль, як і того страшного тижня, коли батьки, мовби змовившись, залишили її і білий світ майже одночасно, побувши в розлуці лише три дні.

Сонце ховалося за терни і вперше за останні роки не тішило Настю. Сідало неначе в якусь криваву хмару. Біда повзла навпрошки, робила кола, вони ширшали, як від кинутого у воду каменя. Настя чула вже помахи її чорних крил і зловісний регіт не десь, а в себе за спиною. І вперше відчула себе безсилою зарадити цій біді. Немає в неї, Насті-Спасительки, того зілля, тої сили в руках, яка переходила з неї у немічних і перетинала путь недугові.

Понад століття за її родом ходить слава рятувальників. Почалося все з Настиного прадіда Івана, прозваного Іваном-Розумовичем. Розповідали їй, що коли він народився, то відразу встав. Його вважали всі диваком і бурлакою. Він не тримався дому і сім'ї. Замолоду чумакував, а коли зістарівся, блукав по селах зимою і літом в одній і тій же свитині, постолах, спав там, де його заставала ніч, їв те, що йому дадуть люди, як старцеві. Мав славу не лише дивака, а й пророка. Це він віщував страшне майбутнє поліщукам. Коло нього і на вигонах, і на ярмарках збирався люд.

Насті втямки, як якось на тройцю він стояв на вигоні — невеличкий, рухливий, сивенький дідок, якому повернуло на дев'ятий десяток. Навколо нього зібрався натовп. Чадили люльками чоловіки, обступили колом його молодиці, дослухалися до розмови парубки й дівки. Дід тримав Настю за руку. І сказав він тоді таке: "Якщо обминуть одну могилу, до неї од нас рукою подать, то й біда обійде. А як поруйнують її, то буде лихо страшне. Не помилує ні старого ні малого. Смерті не видно буде, а люди падатимуть, як мухи. Отруїть вона землю, воду, небо. Будуть отут мертві города і села. А у нашому селі позастаються тіки коти, собаки та кури".

Дядьки гиготіли й вертіли пальцями біля скронь. Що, мовляв, візьмеш із божого чоловіка. Молодиці багатозначно перезиралися й теж відходили. Дід мовби й сам засумував од тих слів. Сів на колодах коло чийогось двору, посадив її собі на руки і сказав: "Буде й таке, що люди ні у що не віритимуть, тільки у гроші. Душа і совість буде, як оце моя свита". І відтягнув полу свитини, схожої на решето.

Доживав віку коло найстаршої дочки, Настиної баби Соломії, знаменитої бранки, яка теж рятувала людей травами і якоюсь силою, що йшла з її рук. Мала той дар і Настина мати Софія.

Всі вони відлетіли услід за пророком Іваном та поліськими журавлями на безгрішні острови, залишивши її, спасительку і берегиню, на грішній землі серед живих і для живих.

Рідко якого дня коло її двору не стоять машини. Настина сила йде лише на добрі справи. Ніколи її зілля та вміння не служили ні злу, ні людській гордині, ні заздрощам, ні лихим задумам. Тих, що переступали поріг її хати з недобрими намірами, Настя випроваджувала за ворота і сердилася, мовби й сама торкнулася скверни. Бо вона, Настя-Спасителька, Настя-Рятівниця, Настя-Берегиня, поставлена вартового коло воріт людської долі, коло воріт спасіння і милосердя. Бо вона вірить у гріх і розплату за заподіяне зло. Вона не зробила і вже не зробить жодного гріховного кроку. Бо цей край для неї безмежно любий, і земля, в якій поховано великий ключ її роду, — свята. Вона знає на ній кожну деревину, квітку, зелину. Вона відчуває ті місця, з яких сила земна переходить у людину, і знає й ті, які забирають її в людини.

Стара дивилася на вечоровий світ. З очей сотався тихий зойк, з них брала початок ріка безмірної печалі і впадала прямо в зелене річище лугів.

...Микола чекав її коло воріт.

— Де це вас так довго не було?

— До роду свого ходила,— сказала стара, і голос її затремтів.

— Недавно приходив голова і брав з усіх розписку, щоб ніхто нікуди в ці дні не їхав, не ходили в гості. Сиділи побільше в хатах. Не виключено, що і нас будуть вивозить.

Настю-Спасительку обвіяло якимсь крижаним вітром, наче вона опинилася в буревій у голому степу. Він забив їй дихання, і вона ловила повітря відкритим ротом.

— Казав мені один знакомий міліціонер, що більше як дві сотні людей повезли "Ікарусами" з Прип'яті на Бориспіль, а звідти літаком — на Москву. Облучилися, получили сильні дози. Думаю, що і наш Сергій там. Він же в нічну робив.

Микола дивився кудись повз матір, а вона все хапала повітря, з якого навіжений вітер раптово вивіяв весь кисень. Звела очі до неба й побачила, як красиво й граційно літають у надвечір'ї журавлі над Прип'яттю. Озвалася, повертаючись з пасовища чиясь корова, зайшлося десь собача. І від того безжурного й щасливого весняного вечоріння, в якому стільки краси і ні краплі радості, ще більше заквилила її душа.

Збігали дні. Вітри розвернулися й почали несамовито дути з півночі на південь, мовби у них було диявольське завдання рознести біду якнайдалі, щоб усім вистачило.

І переступила поріг її древньої хати з добрим домовичком у комині тяжка звістка, якої боялася, але чекала, як приречений страти: у великодню суботу по обіді будуть вивозити їхнє село. Зігнали до колгоспу й відправили всю худобу, тепер дійшла черга й до людей.

Голосили у веранді Саня й Світлана, схлипували внучата Василько та Оленка. Покрикував на них роздратовано Микола. Лише Настя затято мовчала. Вона виплакала за ці дні річку сліз, і очі були сухі й пекучі. Никала по дворі, по городу. Завважила в березі Микитину постать і стрепенулася — дід косив траву. Не вірячи своїм очам, швидко задріботіла стежкою і стала неподалік.

— Косиш? — мовила зраділо. — А он голова сільради ще три дні назад казав, що вся трава заражена і боронь боже нею годувать скотину.

Микита оперся на держак і глянув на неї вицвілима очима.

— Де видно, що вона заражена? Як була зелена, так і є. Був і у мене той пацан, вчепився з тею розпискою. І одно: молока не пийте, козу не пасіть. Зараз же, каже, заведіть у хлів. То я при ньому завів свою годувальницю, та за косу та в берег. Тепер ношу їй щодня готовеньке. Не вмер Данило, дак галушка задавила.

Микита засміявся, оголюючи прокурені пеньки і червоні ясна. Насті від тих слів і сміху стало враз затишніше, спокійніше, і вона сказала:

— Ге, не поїдемо, кум, із своїх гнізд? Де це видано, щоб у великодню суботу тікать із села? Куди нам їхать і од чого уже рятуваться? Год туди, год сюди. Хіба не однаково?

— Таким, як ми, кума, вже з печі на лежанку треба їхать. Понародбляли сукині сини людям горя, а тепер як чорт од ладану тікають і людей женуть. Занапастили землю продажні душі. Щоб вислужиться, і рідних дітей та внуків не пожаліють, — проклекотів старий.

— Там же в тій Прип'яті пошти одна молодь і діти. Як воно таке опасне, то нащо ж його було у такій гущі робить?! — запитала у вітру Настя-Спасителька, вірячи, що він її слова віднесе туди, де чинять всевишній суд, змушуючи безгрішних нести ответ і покару за те, що роблять малі і великі грішники.

Неподалік радісно й велично літали журавлі над молодими травами, і знала Настя-Спасителька, що ніхто ті трави не толочитиме цього літа, не толочитиме багато літ. Вони засіватимуться, зеленітимуть і вмиратимуть без людей коло Прип'яті, в лісах, по шляхах... І лише пам'ять землі і трав воскрешатиме тих, що ходили, сміялися тут і любили. Люди самі себе вигнали з раю лугів і лісів, согрішивши єдиний раз, але непоправно. Так думала Настя-Спасителька, проводжаючи очима сірих журавлів, які робили вже над нею якісь немов прощальні кола.

Твердо вирішила, що не поїде. Збігла ніч, збіг досвіток. Вона нагріла в печі окропу, скупалася в ночвах, переодяглася у нову вишиту сорочку, нову спідницю, вив'язалася білою терновою хустиною і заходилася місити великоднє тісто.

Саня прочинила двері, глянула на піч, в якій палав вогонь, на свекруху, що місила паски у всьому новому, і проказала:

— А що це ви, мамо, заходилися пекти?

— Паски, дитино. Хіба ти забула, що завтра великий празник? То тільки у тридцять третьому великодня не знали....

— Ох, я забула вже, на якому світі живу. Он дитина цілу ніч рвала, прокричала без упину. Таке зів'яле стало, як травичка. Микола завіз їх у Іванків, врачі сказали, що це може бути від радіації. У Свєтки молоко пропало. Зчорніла вся.

Настя відірвала очі від діжі и тупо дивилася в стіну.

На ній мовби хтось знову прокручував кадри документальної хроніки. Вирувала ріка, і по ній ступав ангел докору і прокляття, ангел непрощення з лицем її правнучки.

Стара ще більше стиснула вуста. Невістчина звістка закрутила й затягла на ній ще одне нестерпно болюче перевесло. Рухатися можна, а дихати було все важче. Невістка вийшла, і через якусь хвилю вбіг Микола. Хукнув на руки, погрів їх коло челюстей.

— Я ж казав їй: поменше вивозь дитину надвір, не суши пелюшок і повзуночків на вулиці, а вона, дурна коза, хіба ж послухає! Дитина прямо як мертва.

Провисла в хаті тиша, тільки схлипувало й глухо постогнувало під її руками тісто.

— Мамо, нащо ви оце затіяли? — прорвалося до Насті, як з колодязя.— Кому це все зараз треба? В три часа виїзд. Кому вони тепер нужні ті паски з ренгенами?

Настя затято мовчала над діжею і все віддалялася і від сина, і від його слів.

Микола вийшов і у веранді кинув до дружини:

— Їй-богу, з матір'ю щось не те, наче тронулися.

— А тут недовго,— схлипнула Саня.

Настя готувалася до свята так, як завжди, як звикла це робити роками. Повиробляла калачі, паски. Поки вони підходили коло тепла, зварила із консервованих вишень кисіль, пофарбувала в манійці і цибулинні яйця й поставила на столі. Посадила все в піч і стояла край столу й дивилася на крашанки, поки не зарябіло в очах.

З хати на подвір'я виплив запах випеченого хліба і розійшовся навсе'біч, сіючи сум'яття в поліщуків: а може, балачки про сьогоднішню евакуацію — лише сон, а реальність — оцей запах спечених Настею-Спасителькою пасок?

Дістала з комори кошик, застелила його рушником і склала в нього печене й варене. Піде на всеношну та раненько й посвятить.

Микола знову тихо переступив поріг, глянув на кошик і сказав надтріснутим, глухим голосом:

— Мамо, хоч ви душі не травіть, і так жить не хочеться. Куди ви ото готуєтеся? Скоро їхать треба! Ви що, оніміли?

Настя нестямним поглядом дивилася у вікно на оббиту целофаном криницю, розквітлі вишні, жовті цяточки кульбаби, на прибитих бідою бджіл, що шукали воду і падали в траву.

— Це ж, мамо, ненадовго. Днів на п'ять. Я й сам би не пережив, аби надовго, — схвильовано проказав Микола.

"Не на п'ять і навіть не на рік, а навіки", — прокричав у ній віщий голос. Настя-Спасителька ще ні разу не помилялася у своїх відчуттях, бо мала великий дар, над яким довго, може, віками, трудилася її щедра поліська природа.

Коли машина зупинилася коло двору, Настя була далеко в лісі. Сиділа на вогкому пеньку й дивилася на далеку просіку глибоко запалими очима. Не бачила й не чула, як її всі шукали, кликали, заглядали в льох, на горище. Не бачила Настя, які заплакані очі в сусідів, як голосила Саня посеред подвір'я, як Микола відв'язав Рябка, вткнувся лицем у собачу морду й надривно ридав. Не чула, як пес моторошно вив услід машині.

Вона не втікачка, вона просто стара журавка з перебитим крилом, що відстала від свого ключа...

Її мовби приморозило до того пенька. Сиділа, аж поки споночіло і зійшов місяць. Натикаючись на гілля, йшла лісом до села. Біля крайньої хати стала, прислухалася. Валують собаки, кипить травнева ніч, і заглядає у двори здивований місяць. Просто люди сплять, то й не світяться вікна, і вона, Настя-Спасителька, не втекла до лісу, а збирала там первоцвіт і сон-траву людям на ліки та оце припізнилася. Ось тому й скрадається до свого двору, щоб нікого не розбудить. Рябко, зачувши господиню, кинувся прожогом до неї, заскакав, заскавулів зраділо. Оперся на стару лапами, лизав їй руки, щоки. Вона теж обняла його й притисла до грудей. Стояли посеред подвір'я, посеред високої ночі і безмірної самотності людина й собака і гріли своїми тілами цю обезлюднілу великодню ніч. А потім зайшли разом до хати. Настя прилягла на ліжку, а собака лежав на підлозі.

Хтось невидимий гасив по черзі зорі, як свічки. Коли згасла остання і з небес було знято важку темну попону й одягнуто легку блакитну, взяла Настя-Спасителька кошик з пасками та крашанками і пішла до церкви. Кричали по дворах півні, яких полишали поліщуки в надії що скоро повернуться. Настя-Спасителька толочила зловісну тишу. Ніде нікого: не скрипне хвіртка, сплесне у криниці розбуджена відром вода. Сама, як перст на все село, на весь білий світ.

І посеред церковного подвір'я пустка. І дзвони мертві, і криниця з дубовими цямринами мертва, і замок на церковній брамі мовби завмер, і роса на траві змертвіла. Настя прочинила хвіртку й протолочила в ній стежку до дерев'яних східців. Роззирнулася, сподіваючись, що все де сон, який зараз мине і з усіх вулиць посуне люд, і стануть навколо церкви, засвітять свічечки, і вдарять великодні дзвони... Невідь скільки стояла й

чекала дива. Вперше в житті не перехрестилася до світила, а коли добачила краєчок сонця, оторопіло позадкувала до хвіртки. Зацькованим поглядом зиркала за тини, по вікнах. Усе ще не вірила в ці вулиці, хати без людей, у ці з похованою навіки водою криниці, у цей розтерзаний солов'ями, криком півнів, любовним перегукуванням диких голубів світанок, в якому — жодного людського голосу.

І заквилила Настя-Спасителька криком чаїним, стогоном дерев і трав, зойком неба і великодньої землі, віднині навіки висватаної чорним лихом...